

Anna Rydz-Żbikowska*

GENEZA KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ORAZ PROCES JEJ KSZTAŁTOWANIA SIĘ POPRCZEZ ZAWIERANIE GLOBALNYCH POROZUMIĘŃ

*THE GENESIS OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
AND THE PROCESS OF ITS SHAPING THROUGH GLOBAL AGREEMENTS*

Abstract

The aim of this article is a characterization of the process of the shaping of the concept of sustainable development as well as a look at the influence that this concept has exerted on contemporary international politics, especially taking into account agreements of worldwide scope. This article is also an attempt to prove that the foundations of the concept of sustainable development can be traced to certain economic theories. The final chapter of this article is devoted to the presentation of individual conferences initiated by the United Nations in order to promote enduring and sustainable development on a world scale.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, trwałość, zrównoważoność

Numer klasyfikacji JEL: Q50

Wstęp

Początek XXI wieku to okres szeregu zmian na całym świecie, zainicjowanych już w XX wieku. To okres rozwoju i szeroko rozumianych przeobrażeń w wielu dziedzinach, takich jak gospodarka, przemysł, rolnictwo, rynek pracy, nowoczesne technologie czy ochrona środowiska. Niezwykle istotny stał się także proces globalizacji światowej, który prowadzi do wzajemnego przenikania się światowych norm funkcjonowania przedsiębiorstw, wypracowywania ujednoliconych standardów a także przekazywania informacji w najistotniejszych kwestiach. Kluczową pozycję w tych wszystkich przemianach odgrywa społeczeństwo, które odnosi korzyści bądź też ponosi klęskę w wyniku wszelkich zachodzących procesów gospodarczych. Nieodłącznie należy tutaj również wskazać

* Mgr, doktorantka, Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej UŁ, Uniwersytet Łódzki.

na rolę środowiska naturalnego, które jako naturalny obszar dla życia ludzkiego, często wykorzystywane jest w niewłaściwy sposób, co w konsekwencji prowadzi do jego degradacji.

Wszystkie powyższe aspekty przyczyniły się do zapoczątkowania zacieśnionej współpracy pomiędzy krajami na całym świecie, a także do zawierania porozumień i zwoływania konferencji o najwyższej randze. Rozwój kooperacji na poziomie globalnym zaowocował licznymi umowami, które w swej idei zakładały realizację wielu celów w kwestiach ekonomicznych, społecznych czy też środowiskowych. Nie wszystkie porozumienia przyniosły oczekiwane efekty, ale zapoczątkowały falę rozwoju społecznej świadomości, iż dbałość o dalszy rozwój ludzkości bez uszczerbku na środowisku naturalnym jest jedyną właściwą drogą, którą należy podążać. Wśród dominujących trendów w kwestii racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych, niewątpliwie kluczową rolę odegrała koncepcja zrównoważonego rozwoju, a poniższy artykuł jest próbą przybliżenia tej koncepcji. Z tego względu celem niniejszego artykułu jest ukazanie procesu kształtowania się Koncepcji Zrównoważonego Rozwoju oraz wpływu, jaki koncepcja ta wywarła na współczesną politykę międzynarodową, ze szczególnym uwzględnieniem porozumień o światowym zasięgu. Artykuł ten jest także próbą wykazania, iż fundamentów koncepcji zrównoważonego rozwoju można doszukiwać się w wybranych teoriach ekonomicznych.

1. Geneza koncepcji zrównoważonego rozwoju

Funkcjonowanie każdej cywilizacji w dużej mierze uwarunkowane jest przez środowisko i kulturę. Kultura jest wyznacznikiem podejścia ludzi do przyrodniczych podstaw wszystkich aspektów życia, wliczając w to samą egzystencję i rozwój człowieka. W erze cywilizacji industrialnej istniało przekonanie, iż gospodarka jest elementem odrębnym od środowiska, a jej rozwój przyczyniał się do spychania przyrody na boczny tor rozwoju sfery gospodarczej. Przełom w takim rozumowaniu nastąpił dopiero w obliczu globalnego kryzysu ekologicznego. Badania naukowe udowodniły, iż szybki przyrost demograficzny oraz nieproporcjonalnie duży wzrost gospodarczy ukierunkowany na wykorzystanie zasobów przyrody, stanowią poważne zagrożenie dla przyrodniczych aspektów życia, jak i dla przyszłego rozwoju cywilizacyjnego. Wciąż nie znaleziono jednak odpowiedzi na pytanie, czy negatywne skutki najpierw widoczne będą w sferze gospodarczej, a następnie w biologicznej, czy warunki gospodarowania ulegną niewłaściwym zmianom na całym świecie czy jedynie na niektórych obszarach geograficznych, a ostatecznie czy destrukcja przyrodniczych warunków gospodarowania w jednym z regionów nie przyczyni się do polepszenia warunków w innych regionach. Wielu pesymistycznie nastawionych obserwatorów podkreśla,

iż świat nieuchronnie zbliża się do granicy zagrożenia istnienia gatunku *Homo sapiens*, co w efekcie doprowadzi do takich zmian, do których organizm ludzki nie będzie już miał możliwości przystosować się w drodze dalszego rozwoju¹.

Trudności, jakie się pojawiają w postawieniu prawidłowej diagnozy wynikają przede wszystkim z długiego przebiegu i odmiennego cyklu rozwojowego przyrody, gospodarki i kultury. Badania dotyczące globalnych zagrożeń ekologicznych zazwyczaj prowadzone są w krótkim czasie w stosunku do cyklu ewolucyjnego przyrody. To właśnie ograniczona możliwość wpływania na proces ewolucji przyrody przyczyniła się do konieczności wprowadzenia zmian w sferze gospodarczej i społecznej. Pojawia się tu również odwołanie do kultury społeczeństwa, a mianowicie bez zmian w sferze kultury społeczeństwa nie można mówić o głębokich przemianach w gospodarce, a zarazem o przewartościowaniach w sferze społecznej, które są implikowane właśnie przez zmiany gospodarcze².

Przyspieszenie zmian zachodzących w kulturze odbywa się zazwyczaj pod wpływem różnych stanów kryzysowych. Istotne przemiany w świadomości społecznej w ostatnich kilku dziesięcioleciach były wywołane przez globalne zagrożenia ekologiczne. W informacjach kulturowych, które odgrywają duży wpływ na poglądy społeczeństwa, pojawiły się teorie oraz idee, które w konsekwencji doprowadziły do ponownego ukształtowania stosunku ludzi do świata przyrody. W szerzeniu takich idei istotną rolę odegrały organizacje proekologiczne, społeczne oraz Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Na przełomie XX wieku zaczęły pojawiać się nowe teorie na temat biosfery, co dało początek nowym ideom filozoficznym (M. Bookchin), ekonomiczne (K. Boulding), oraz przyrodnicze (E.O. Wilson). Postawione zostało pytanie czy należy poprawić to, co już jest czy może lepszym rozwiązaniem jest jednak ukierunkowanie społeczeństwa i gospodarki na nowe tory.

W wyniku tych rozważań pojawiły się dwa nurty zalecanych i uznawanych rozwiązań: biocentryczny i antropocentryczny. Nurty te są powszechnie obowiązujące także obecnie.

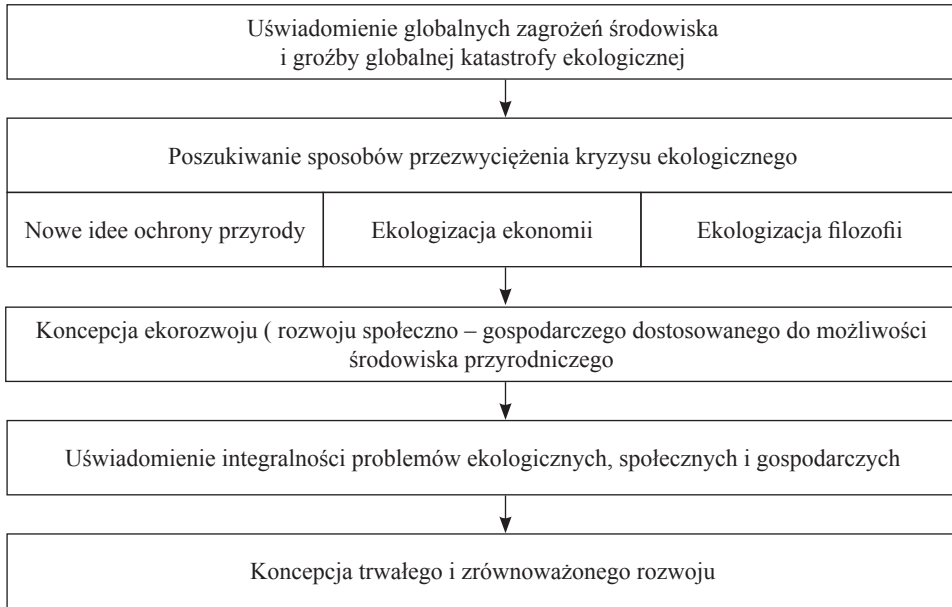
Nurt biocentryczny, który oparty jest o filozofię głębokiej ekologii utrzymuje, iż przyroda jest kolebką i fundamentem wszelkiego życia oraz siedzibą jego ewolucji. Oznacza to zatem, że istnieje konieczność podporządkowania działalności gospodarczej i pozagospodarczej człowieka możliwościom jakie stwarzają ekosystemy na każdym procesie organizacji przyrody. Nurt ten stworzył inspirację do powstania nowych obszarów działań, pojawiła się ekologia społeczna, ekologiczna filozofia czy ekonomia. Nurt biocentryczny stworzył także podstawy badań rozwoju społeczno-gospodarczego w warunkach ograniczonych zasobów

¹ Wilson E.O.(2003), *Przyszłość życia*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 54.

² Poskrobko B., Kozłowski S., *Zrównoważony Rozwój- wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Białystok-Warszawa 2005, s. 28-29.

biosfery, jednak nie wypracował jak dotąd rekomendacji możliwych do realizacji w praktyce (rys. 1).

Rysunek 1. Proces kształtowania się koncepcji zrównoważonego rozwoju

Źródło: B. Poskrobko i S. Kozłowski, Zrównoważony rozwój, wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej, Warszawa 2005, s.30.

W latach osiemdziesiątych XX wieku oczywiste stało się, że bez zreformowania takich obszarów jak gospodarka, środowisko i społeczeństwo, nie uda się przezwyciężyć światowego kryzysu ekologicznego. Właśnie w tym okresie pojawiła się koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju, która opierała się na założeniu, że współczesna wiedza pozwala na świadome kształtowanie wszystkich elementów makrosystemu przez człowieka, a w szczególności ograniczanie presji społeczeństwa i gospodarki na środowisko oraz wzmocnienie ekosystemów.

Można pokusić się o stwierdzenie, iż koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju stanowi pomost między ekonomią kapitału a ekonomią przyszłości, która rozpocznie badania procesów gospodarowania charakterystyczne dla cywilizacji postindustrialnej. Przyszłość może oznaczać zastąpienie ekonomii kapitału przez ekonomię wiedzy.

2. Koncepcja zrównoważonego rozwoju w świetle współczesnych teorii ekonomicznych

Korzenie koncepcji rozwoju zrównoważonego (sustainable development) można odszukać w ekonomii klasycznej (D. Ricardo, T. Malthus, J.S Mill), której przedstawiciele prowadzili dyskurs nad granicami wzrostu, badając spadającą wydajność ziemi uprawnej uwzględniając różnice jej żyzności oraz relację między zasobami ziemi uprawnej a rozwojem ludnościowym³. Problematyką tą w późniejszym okresie zajęli się również przedstawiciele ekonomii neoklasycznej (głównie W. Jevons), marksizmu, instytucjonalizmu jak również ekonomii keynesowskiej. Zasadnicze zasługi należy przyznać przedstawicielom Klubu Rzymskiego. Obecnie zrównoważony rozwój jako jeden z głównych przedmiotów badań ekonomiczno-ekologicznych podejmowany jest głównie przez ekonomię ekologiczną, analizę energetyczną, ekonomię środowiska jak również przez inne pokrewne dyscypliny⁴.

Definicja rozwoju zrównoważonego (*Sustainable Development*), odmienna od ekonomicznej definicji zrównoważonego wzrostu gospodarczego, po raz pierwszy została podana w Raporcie Brundtland „Nasza Wspólna Przyszłość” z 1987 roku (*...path of human progress which meets the needs and aspirations of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs*). Jest to pojęcie uogólnione i w swej istocie oznacza „zaspokojenie potrzeb i aspiracji dzisiejszego pokolenia w sposób, który nie ogranicza możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłym pokoleniom⁵. Powyższa definicja wyraźnie wskazuje, że rozwój gospodarczy i cywilizacyjny obecnego pokolenia nie powinien odbywać się kosztem wyczerpywania zasobów nieodnawialnych i degradacji środowiska, dla dobra następujących pokoleń, a co za tym idzie prawa do dalszego rozwoju⁶.

Dokładniej sprecyzowaną definicję rozwoju zrównoważonego przedstawia Agenda 21, przyjęta na szczycie w Rio de Janeiro. Określa ona zasady rozwoju zrównoważonego w 40 rozdziałach szczegółowych rekomendacji. Możliwość wprowadzenia tej koncepcji w życie potwierdziła następna konferencja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Johannesburgu w 2002 roku⁷.

³ Rechul H., *Zasoby naturalne- jak blisko jest koniec dostępności*, Wokół Energetyki, kwiecień 2004.

⁴ Jeżowski P., *Ekonomia środowiska a ekonomia ekologiczna*, w: *Ochrona Środowiska i ekorozwój*, OW SGH, Warszawa 2000, s. 57.

⁵ Estes R., *Towards sustainable development: from theory to praxis*, “Social Development Issues”, nr 15.

⁶ Mol A. P.J., *Boundless Biofuels? Between Environmental Sustainability and Vulnerability*, Journal Compilation 2007, European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis,, October 2007, Vol. 47, Number 4.

⁷ Poskrobko B., Kozłowski S., *Zrównoważony Rozwój- wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Białystok –Warszawa 2005, s. 31.

W definicjach trwałego i zrównoważonego rozwoju podkreśla się i wyróżnia dwie cechy tego pojęcia, a mianowicie: **trwałość i zrównoważoność**.

Podstawowym filarem, o niezwykle istotnym znaczeniu dla kategorii zrównoważonego rozwoju (rozwoju trwałego) jest właśnie *trwałość*. Chodzi tu zasadniczo o rozstrzygnięcia odnoszące się do etycznych przesłanek trwałości, które obejmują sprawiedliwość wewnątrzpokoleniową oraz sprawiedliwość międzypokoleniową, jak również sprawiedliwość wobec bytów nieosobowych. Istotną rolę pełnią także założenia zakresu substytucyjności między usługami świadczonymi przez kapitał naturalny a formami kapitału społecznego oraz problemem nieodwracalności procesów⁸.

Zrównoważoność oznacza natomiast potrzebę, a nawet konieczność utrzymania i kreowania prawidłowych, najbardziej właściwych z punktu widzenia gospodarowania efektów. Według B. Fiedora, nie chodzi tu o równowagę rozumianą w świetle teorii wzrostu, lecz w znacznie szerszym rozumieniu, które można nazwać wymiarem jakościowym. Zrównoważoność w tym znaczeniu to przede wszystkim realizacja celów ekonomicznych i społecznych, przy utrzymaniu wysokiej jakości środowiska naturalnego oraz zabezpieczeniu dostępności do jego zasobów, uwzględniając przy tym wymiar czasowy i przestrzenny⁹.

Nawiązując do teorii systemów, można stwierdzić, iż zrównoważoność odnosi się głównie do powiązań rozwojowych w makrosystemie, tzn. środowiskogospodarka-społeczeństwo, oraz wewnątrz każdego z tych podsystemów¹⁰.

W ekonomii ekologicznej (dyscyplina społeczno-ekonomiczna, zajmująca się ochroną środowiska i rozwojem zrównoważonym) można wyróżnić trzy podstawowe założenia (warunki związane z rozwojem zrównoważonym), przedstawiane jako problemy o charakterze hierarchicznie powiązanych. Są nimi:

- 1) utrzymanie trwałej skali gospodarki w relacji do jej ekologicznego systemu podtrzymania życia;
- 2) utrzymanie sprawiedliwego rozdziału zasobów i szans nie tylko między członkami obecnego pokolenia, lecz także między obecnym a przyszłymi pokoleniami, a w pewnym zakresie między ludźmi a innymi gatunkami;
- 3) utrzymanie efektywnej alokacji zasobów w czasie¹¹.

⁸ Jeżowski P., *Ekonomia środowiska a ekonomia ekologiczna*, w: *Ochrona Środowiska i ekorozwój*, OW SGH, Warszawa 2000, s. 58.

⁹ Fiedor B., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, C. H. BECK, Wrocław 2002, s. 203.

¹⁰ Poskrobko B., *Zarządzanie Środowiskiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 22.

¹¹ Norton B., Costanza R., Bishop R. (1998), The evolution of preferences. Why "sovereign" preferences may not lead to sustainable policies and what to do about it, "Ecological Economics", 1998, nr 24.

W uproszczeniu oznacza to odpowiednią skalę działalności człowieka, miarodajną i sprawiedliwą dystrybucję między pokoleniami i gatunkami oraz efektywną alokację zasobów naturalnych- rynkowych, jak i nierynkowych¹². Założenia ekonomii ekologicznej są jednak nierealistyczne, gdyż każde użycie nieodnawialnych zasobów podważa zasadę trwałości, która jak wcześniej wspomniano, jest podstawowym filarem zrównoważonego rozwoju. Oczywistym faktem jest przecież, iż człowiek w działalności gospodarczej oraz podczas konsumpcji zazwyczaj sięga po aktywa naturalne o kluczowym znaczeniu. Ograniczenie skali konsumpcji oraz zużycia musi mieć istotny wpływ na funkcjonowanie rynku oraz dystrybucję dochodów w ramach obecnego pokolenia jak również między pokoleniami¹³.

Bliższe realiom, a co najważniejsze, wykonalne podejście do koncepcji zrównoważonego rozwoju prezentuje neoklasyczna ekonomia środowiska, koncentrująca się na trwałości ekonomicznej oraz wzroście gospodarczym (poszukiwanie optimum dobrobytu).

Ekonomia środowiska z kolei definiuje rozwój zrównoważony w warunkach słabej trwałości, zakładając, iż kapitał naturalny i kapitał wytworzony przez człowieka są substytucyjne wobec siebie. Dopuszczenie wzajemnego zastępowania się i uzupełniania między tymi czynnikami produkcji otwiera możliwość wzrostu gospodarczego. Jedynie trwałość słaba, w której kapitał naturalny może być substytuowany przez kapitał wytworzony, umożliwia wzrost gospodarczy i zrównoważony rozwój. Podejście to jest bardzo dalekie od ujęcia ekonomii ekologicznej, co obrazuje wypowiedź H. Daly'ego (2002), którego zdaniem wzrost gospodarczy nie rozwiązuje np. takiego problemu, jakim jest bieda, ponieważ wzrost PKB powoduje w efekcie szybszy przyrost kosztów ekologicznych i społecznych aniżeli przyrost korzyści produkcji¹⁴.

Na obecnym etapie prowadzonych badań w zakresie trwałego i zrównoważonego rozwoju, przez pojęcie to można rozumieć taki sposób organizacji działalności gospodarczej, wykorzystania i kształtowania możliwości oferowanych przez środowisko oraz taka organizację życia społecznego, które zagwarantują rozwój przyszłych procesów produkcyjnych, systemów zarządzania, trwałość potencjału przyrodniczego jak również udoskonalenie, a w dalszym okresie utrzymanie wysokiego standardu życia społeczeństwa¹⁵.

Rozwój zrównoważony nie jest już jedynie ochroną środowiska w ujęciu tradycyjnym, jest to przede wszystkim „rozwój”, którego ramy wyznacza

¹² Collados C. and Duane T., “Natural Capital and Land Quality of Life,” *Ecological Economics*, 1999, nr 30, s. 441-460.

¹³ Stewen M. (1998), The independence of allocation, distribution, scale and stability, “*Ecological Economics*”, 1998, nr 27.

¹⁴ Daly H., *Sustainable development: definitions, principles, policies*. Invited address,” World Bank”, April 30. 2002.

¹⁵ Poskrobko B., *Zarządzanie Środowiskiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 22.

przestrzeń ekologiczna, a poprzez uwzględnienie i wzajemne przenikanie się aspektów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych, jest to proces bezpieczny i korzystnie wpływający na rozwój człowieka, środowiska i gospodarki. Jest to więc „stymulator” szeroko rozumianego postępu. We współczesnym świecie jawi się również jako sposób na życie i swoistego rodzaju forma etyki, która pozwala na dokonanie wyboru spośród znanych form konsumpcji i produkcji. Zrównoważony rozwój to także „moda”, bo dla współczesnego człowieka produkt ekologiczny kojarzy się ze zrównoważoną konsumpcją, a zrównoważona konsumpcja to nic innego jak produkt ekologiczny¹⁶. Rozwój zrównoważony nie stanowi wyraźnie wyznaczonego i ostatecznego celu-granicy, do której społeczeństwo musi dojść. Jest to natomiast proces rozłożony na długi okres (lata, a być może i wieki) i pokolenia.

Obecnie można spotkać się z ponad 100 definicjami oraz interpretacjami rozwoju zrównoważonego, co w rzeczywistości oznacza istotny problem poznawczy i praktyczny. Pojęcie to zdobywa coraz większą popularność, porównywalną do popularności pojęć „ekologia” i „ekologiczny” dekadę wcześniej, dlatego też często napotykałyśmy trudności w określeniu czy mamy do czynienia z kategorią ekonomiczno-ekologiczną czy jest to po prostu jedynie chwyt marketingowy¹⁷.

3. Etyczne podstawy zrównoważonego rozwoju

Pozytywny stosunek człowieka do przyrody i środowiska naturalnego jest przekazywany w nauczaniu takich religii jak taoizm, buddyzm, hinduizm, dżinizm i jest także obecny w chrześcijaństwie. Dobrym przykładem może tu być św. Franciszek z Asyżu, który w 1979 roku został ogłoszony przez Kościół patronem ekologów, a także nauczania papieża Jana Pawła II. Zagadnienia związane z troską o środowisko naturalne znalazły się m.in. w encyklice *Centessimus Annus* z dnia 1 maja 1991 roku, w której to Jan Paweł pisał tak: „Obok problemu konsumizmu niepokój budzi ściśle z nim związana kwestia ekologiczna. Człowiek, opanowany pragnieniem posiadania i używania bardziej aniżeli bycia i wzrastania, zużywa w nadmiarze i w sposób nie uporządkowany zasoby ziemi, narażając przez to także własne życie”¹⁸.

¹⁶ Mol A. P.J., *Boundless Biofuels? Between Environmental Sustainability and Vulnerability*, Journal Compilation 2007, European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis., October 2007, Vol. 47, Number 4.

¹⁷ Jeżowski P., *Ekonomia środowiska a ekonomia ekologiczna*, w: *Ochrona Środowiska i ekorozwój*, OW SGH, Warszawa 2000, s. 58.

¹⁸ *Dlaczego rolnictwo w Polsce sprzyja ochronie ptaków?*, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Gdańsk 2003, s. 2.

Etyczne zasady, które przyczyniają się do urzeczywistnienia zrównoważonego rozwoju, zostały wyodrębnione przez twórców *permakultury*. Permakultura to system projektowania zrównoważonych osad ludzi (ogrody, farmy, wioski, a także miasta). Twórcami tego systemu są dwaj Australijczycy: Bill Mollison i Dawid Holmgren, którzy w latach 70' dali jemu początek. Nazwa „permakultura” pochodzi z połączenia dwóch angielskich słów: permanent (trwałe) oraz agriculture (rolnictwo). Permakultura opiera się na następujących zasadach etycznych:

- 1) dbałości o ziemię,
- 2) trosce o ludzi,
- 3) sprawiedliwym podziale nadwyżek,
- 4) ograniczaniu konsumpcji do minimum.

Przez troskę o ziemię należy rozumieć dbanie o wszystkie żywe istoty, ale także o środowisko nieożywione. Zasada ta obejmuje zarówno rośliny i zwierzęta, jak i glebę, powietrze i wodę. W kontekście troski o ludzi natomiast, należy rozumieć zaspokajanie ich podstawowych potrzeb takich, jak żywność, schronienie, edukacja, motywująca praca czy kontakty międzyludzkie¹⁹.

B. Mollison wyróżnia także następujące zasady etyczne dotyczące ekosystemów przyrodniczych²⁰:

- 1) bezapelacyjna ochrona lasów naturalnych,
- 2) intensywna odnowa zdegradowanych ekosystemów,
- 3) zakładanie systemów dla potrzeb człowieka, nawet na najmniejszej stosowanej powierzchni terenu,
- 4) zakładanie rezerwatów przyrody dla rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt.

Permakultura w swojej idei obejmuje również „etykę życia” (life ethic), zgodnie, z którą każda żywa istota ma wartość sama w sobie (np. drzewo ma samą wartość w sobie nawet, jeśli nie przedstawia żadnej wartości ekonomicznej).

Zasady etyczne, które proponują twórcy permakultury mają następujące zastosowanie w projektowaniu zrównoważonych ekosystemów:

- przewidywanie długofalowych konsekwencji działań, planowanie uzyskania trwałych efektów,
- uprawianie przede wszystkim lokalnych gatunków roślin i unikanie gatunków inwazyjnych,
- zakładanie upraw wielogatunkowych
- promowanie społecznej odpowiedzialności i pomoc ludziom w staniu się niezależnym,
- zalesianie ziemi i rekultywacja gleb,
- recykling odpadów,

¹⁹ Berdo J. (2006), *Zrównoważony rozwój w stronę życia w harmonii z przyrodą*, Earth Conservation, Sopot 2006, s. 20.

²⁰ B. Mollison, R. Mia Sley, *Introduction to permaculture*, Tagari Publications, 1994, s. 5-6.

- szukanie odpowiednich rozwiązań, a nie koncentrowanie się na problemach,
- projektowanie małych i wydajnych systemów, które nie wymagają dużych nakładów pracy i energii.

4. Zrównoważony rozwój jako cel globalnych porozumień

W 1992 roku odbyła się w Rio de Janeiro *Konferencja Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, która powszechnie znana jest pod nazwą Szczyt Ziemi. Podczas Konferencji uzgodniono i przyjęto w obowiązującej formie ideę i zasady Zrównoważonego Rozwoju. Najważniejszym osiągnięciem tego spotkania Rządów Państw było wynegocjowanie *Deklaracji w sprawie Środowiska i Rozwoju*, która potwierdziła aktualność Deklaracji Konferencji ONZ w sprawie środowiska człowieka oraz określiła 27 generalnych zasad globalnego zrównoważonego rozwoju²¹.

Deklaracja z Rio i powyższe zasady zostały uzupełnione o zbiór 2.500 rekomendacji dla Państw, Rządów, organizacji międzyrządowych i międzynarodowych oraz dla społeczeństw, pod nazwą „*Agenda 21 – plan działań dla zrównoważonego rozwoju globalnego na wiek XXI*”. Zbiór ten, znany bardziej jako „Agenda 21”, jest kluczowym dokumentem promującym ideę trwałego rozwoju oraz ochronę środowiska, stanowi wytyczne dla opracowania regionalnych, narodowych i lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju.

Agenda 21 podzielona została na cztery sekcje, z których każda odnosi się do osobnych, choć zintegrowanych ze sobą sfer rozwoju, tzn.:

- sfery ekonomicznej i społecznej,
- sfery zasobów naturalnych, ich racjonalnego wykorzystywania i ochrony (zagadnienia dotyczące gruntów, lasów, wsi i rolnictwa, zagrożonych ekosystemów, ochroną oceanów i wód śródlądowych)
- roli głównych grup społecznych, realizatorów rozwoju zrównoważonego (związków zawodowych, organizacji pozarządowych, naukowców, grup etnicznych, młodzieży, kobiet)
- sfery instrumentów realizacji rozwoju zrównoważonego, to znaczy: sposobów finansowania, transferów technologii, szkoleń, mechanizmów i instrumentów prawnych, prawa międzynarodowego itp.²².

Agenda 21 przedstawia podstawowe założenia polityki, a także programy ukierunkowane na osiągnięcie równowagi pomiędzy takimi elementami jak konsumpcja, liczba ludności na świecie wraz z jego zdolnością do dalszej ewolucji życia.

²¹ www.poznajemyoniz.pl UN Awareness Action Plan, 15.06.2011. Spis zasad zrównoważonego rozwoju przyjętych w Deklaracji w sprawie Środowiska i Rozwoju na Szczytce Ziemi w Rio de Janeiro w czerwcu 1992 roku dostępny na stronie ONZ <http://www.un.org/en/>.

²² Ciechanowicz J, *Międzynarodowe Prawo Ochrony Środowiska*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1999, s. 36.

Agenda 21 podkreśla, że zmiany środowiskowe są w największym stopniu uwarunkowane takimi czynnikami jak konsumpcja, technologia i zmiany w strukturze demograficznej. Wyróżnione zostały sposoby złagodzenia wpływu nieefektywnych modeli konsumpcji w niektórych częściach świata, skłaniając jednocześnie do przyspieszonego, ale zrównoważonego rozwoju w innych. Przedstawione zostały także wskazówki odnoszące się do zwalczania degradacji środowiska lądowego, powietrza i wód, zachowania lasów i różnorodności gatunków żyjących na Ziemi²³. Agenda 21 to rodzaj apelu nawołującego do przeciwstawienia się wszelkim kluczowym problemom obecnych czasów jak i próba przygotowania społeczeństwa na przyszłe wyzwania²⁴.

Najistotniejsze problemy w kwestii implementacji zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju:

1. Międzynarodowa współpraca w celu przyspieszenia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz wprowadzenia odpowiedniej polityki wewnętrznej w krajach rozwijających się. Kluczowym obszarem światowego rozwoju gospodarczego powinno być stworzenie sprzyjającego klimatu do osiągnięcia celów wyszczególnionych w Agendzie 21 odnośnie ochrony środowiska i rozwoju poprzez²⁵:
 - promocję trwałego i zrównoważonego rozwoju jako efekt liberalizacji handlu;
 - wzajemne uzależnienie handlu od ochrony środowiska;
 - utrzymywanie odpowiedniego poziomu środków finansowych dla państw rozwijających się, a także rozwiązanie problemu międzynarodowych zadłużeń;
 - wspieranie makroekonomicznych działań na rzecz ochrony środowiska i rozwoju.
2. Zmiana modeli konsumpcji poprzez:
 - równoważenie modeli konsumpcji i produkcji
 - podjęcie przez poszczególne państwa polityki i strategii gospodarczej, która przyczyni się do wyeliminowania niezrównoważonych modeli konsumpcji.
3. Ochrona zasobów naturalnych, na bazie których opiera się rozwój społeczny i gospodarczy przyszłych pokoleń²⁶.

Sprawą oczywistą jest, iż każdy poziom realizacji rozwoju zrównoważonego (globalny, regionalny, narodowy i lokalny), posiada w Agendzie 21 inny rodzaj

²³ Eko –Bałtyk, Lipiec / Sierpień 1999, nr 3 / 4 (64/65), s. 9-10.

²⁴ Wysokińska Z., Witkowska J. (2004) *Integracja europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004, s. 14-15.

²⁵ Tamże, s. 10.

²⁶ Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich do Parlamentu Europejskiego, *The World Summit on Sustainable Development one year on: implementing our commitments*, Bruksela, 23.12.2003.

rekomendacji, dostosowanych do problemów rozwoju osobliwych dla tego poziomu, wymaga posłużenia się odmiennym instrumentarium, a także do włączenia różnych aktorów sceny politycznej²⁷.

Niezwyczajnie istotnym sukcesem Konferencji w Rio było powołanie **Komisji Trwałego Rozwoju (komisji funkcjonalnej ECOSOC)**, dzięki której wypracowanie globalnej strategii działań w zakresie ochrony środowiska, a w szczególności zmian klimatycznych, bioróżnorodności i zwalczania pustynnienia, nabrało właściwego tempa.

Niewątpliwie istotnym efektem Konferencji było również podpisanie następujących konwencji²⁸:

- **Konwencji o różnorodności biologicznej.** Celem Konwencji jest zachowanie bioróżnorodności świata i odpowiednio zrównoważona eksploatacja jej elementów, a także sprawiedliwy podział korzyści wynikających z pracy nad materiałami genetycznymi. Na podstawie Konwencji wynegocjowano protokół dotyczący biobezpieczeństwa (międzynarodowego obrotu genetycznie zmodyfikowanymi organizmami).
- **Ramowej konwencji NZ w sprawie zmian klimatu.** Istotą Konwencji jest osiągnięcie takiego poziomu koncentracji gazów cieplarnianych w atmosferze, który nie będzie stanowił zagrożenia dla światowego systemu klimatycznego. Konwencja jest inicjatywą daleko przekraczającą granice tradycyjnie rozumianych ram porozumień ekologicznych. Realizacja jej postanowień sprowadza się do powstawania reperkusji gospodarczych, które obejmują takie sektory jak m.in. energetyka, transport, rolnictwo, leśnictwo, gospodarka morska. Stanowi ona, więc nie tylko konwencję ekologiczną, ale jest to przede wszystkim porozumienie o niezwykle istotnym znaczeniu ekonomicznym i dużej wadze politycznej.

Z powodu braku realizacji wszystkich zobowiązań zawartych w Konwencji Ramowej, doszło do zorganizowania trzeciej Konferencji Stron (COP 3), w wyniku której wypracowano nowy instrument prawny. Został on przyjęty pod nazwą **Protokołu z Kioto**. Protokół nakłada na kraje uprzemysłowione obowiązek redukcji emisji podstawowych gazów cieplarnianych, o co najmniej 5,2%. Przyjęto, że założenia te powinny zostać wypełnione w latach 2008-2012.

Protokół z Kioto wszedł w życie 16 lutego 2005 r., a ratyfikowało go 170 państw (wyłączając USA i Australię).

W wyniku działań zmierzających do realizacji postanowień z Rio de Janeiro, opracowano w 1994 r. kolejne międzynarodowe instrumenty niezbędne w ochronie środowiska, a także istotne dla zrównoważonego rozwoju:

²⁷ Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 roku, Wytyczne dla resortów opracowujących strategię sektorowe, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, grudzień 1999.

²⁸ www.poznajemyon.pl UN Awareness Action Plan, 15.06.2011.

- Konwencję NZ w sprawie zwalczania pustynnienia,
- Konwencję Sztokholmską w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych, TZO (Persistent Organic Pollution's, POPs), której wyrazem jest przeciwdziałanie negatywnemu oddziaływaniu TZO na środowisko. Konwencja została przyjęta w 2001 roku, a obowiązuje od maja 2004.
- Konwencję Rotterdamską w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami. Celem Konwencji jest kontrolowanie oraz zapobieganie pozaprawnemu handlowi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi. Konwencja weszła w życie 24 lutego 2004 r.

Aktualizacja i ożywienie globalnych zobowiązań na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz ocena 10-letnich dokonań we wdrażaniu zobowiązań przyjętych w Rio de Janeiro w 1992 roku miała miejsce na *Światowym Szczycie na rzecz Zrównoważonego Rozwoju*, który odbył się w dniach 26 sierpnia – 4 września 2002 r. w Johannesburgu w Republice Południowej Afryki. Na szczycie rozpatrywano możliwe sposoby przeciwdziałania ubóstwu oraz związanym z nim głodem w wielu krajach świata, problemy ochrony zdrowia i ochrony środowiska w skali globalnej. Przedstawiciele państw (prawie 200 krajów) podjęli decyzję o uchwaleniu globalnego planu zmniejszenia ubóstwa, z równoczesnym poszanowaniem zasad ochrony środowiska naturalnego. Siłą napędową do opracowania planu były tzw. milenijne cele rozwoju, które uchwalono podczas Milenijnego Szczytu NZ w Nowym Jorku. Zawarto w nim m. in.:

- postanowienie o wzmożeniu starań w kwestii zwiększenia możliwości wykorzystania tanich i odnawialnych źródeł energii;
- porozumienie w sprawie ochrony wybranych regionów mórz i oceanów, którego celem jest odnowienie do 2015 r. zasobów rybnych, zniszczonych poprzez nadmierny połów pewnych gatunków;
- uzgodnienie o produkowaniu i wykorzystywaniu związków chemicznych w sposób jak najmniej szkodliwy dla życia ludzkiego i środowiska, które ma zostać zrealizowane do 2020 roku
- porozumienie w sprawie konieczności ograniczenia tempa wyginięcia rzadkich odmian fauny i flory do 2010 roku
- potwierdzenie zasady domniemanego zagrożenia dla środowiska i zachowania ostrożności nawet gdy dowody na pojawienie się potencjalnego zagrożenia dla ekosystemu nie są jednoznaczne;
- potwierdzenie zasady wspólnej ale zróżnicowanej odpowiedzialności – wszystkie państwa są zobowiązane przykładać największą uwagę uratowaniu środowiska naturalnego Ziemi, ale kraje bogate powinny bardziej wspierać finansowo ten cel niż kraje biedne.

5. Rio +20

Konferencja Narodów Zjednoczonych Rio 20+ (*The United Nations Conference on Sustainable Development, UNCSD*) to najistotniejsze wydarzenie w kwestii zrównoważonego rozwoju w 2012 roku. Prowadzone wówczas rozmowy skoncentrowane były na dwóch głównych kwestiach:

1. efektywnym promowaniu zrównoważonego rozwoju
2. globalnej instytucjonalizacji współpracy w tym obszarze.

Wyznaczona data i miejsce nie były przypadkowe – w 2012 minęło 10 lat od pierwszego Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu. Warto także przypomnieć, iż, 20 lat temu w Rio de Janeiro odbył się Szczyt Ziemi, który zakończył się podpisaniem tzw. Agendy 21 wyznaczającej międzynarodowe zasady współpracy na rzecz ochrony środowiska, co zostało bliżej sprezytowane w powyższej części artykułu.

Konferencja, w nawiązaniu do tego wydarzenia, nazywana jest Rio +20, a jej głównym celem jest podsumowanie dotychczasowych dwudziestu lat realizacji idei zrównoważonego rozwoju oraz wyznaczenie nowych działań priorytetowych, które będą adekwatne do światowych wyzwań ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Konferencja odbędzie się w dniach 20 – 22 czerwca 2012 w Rio de Janeiro.

Wszystkie osoby i podmioty będące uczestnikami tegorocznej konferencji miały skupić się na dwóch priorytetach. Pierwszym z nich była ekonomia oparta na zielonych rozwiązaniach i przyczyniająca się w sposób zrównoważony do rozwiązywania problemów społecznych, szczególnie w kontekście eliminacji ubóstwa.

Organizatorzy przygotowali listę 7 istotnych wyzwań w tej kwestii²⁹:

- Miejsca pracy – potrzeba kreowania nowych miejsc pracy i lepszych warunków pracy, w tym szczególnie tzw. „zielonych” miejsc pracy oraz inkluzji społecznej.
- Energia – obligatoryjność zapewnienia szerokiego dostępu do nowoczesnych źródeł energii, z uwzględnieniem odnawialnych, a także efektywnego wykorzystywania już istniejących sieci i zasobów.
- Miasta – zwiększająca się potrzeba wspierania zrównoważonego rozwoju miast, szczególnie w odniesieniu do kwestii ekologicznych i społecznych.
- Żywność – konieczność zredefiniowania globalnej polityki i filozofii w kontekście produkcji, dystrybucji i konsumpcji żywności, szczególnie w kwestii głodu oraz rosnącej liczby ludności.
- Woda – potrzeba zmian w zarządzaniu światowymi zasobami wody słodkiej, poprawa dostępu do niej i jej jakości

²⁹ <http://www.uncsd2012.org/rio20/7issues.html>, 10.06.2012.

- Oceany – konieczność zrównoważonego zarządzania zasobami morskimi oraz ochrona oceanów jako elementu stabilizującego klimat i procesy przyrodnicze
- Katastrofy naturalne – potrzeba aktywnego przeciwdziałania oraz globalnej współpracy na rzecz walki z ich skutkami ekonomicznymi, ekologicznymi i społecznymi.

Drugim postulatem konferencji była instytucjonalizacja globalnej współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju, która miałaby doprowadzić do większej harmonizacji i efektywności tych działań. Organizatorzy wysunęli m.in. poniższe propozycje³⁰:

- Poszerzenie kompetencji i możliwości finansowych już istniejących instytucji tj. UNEP (Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych), UNDP (Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju) czy Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Zrównoważonego Rozwoju
- Bardziej zacieśnioną współpracę w zakresie światowego zarządzania zmianami klimatu
- Bardziej aktywną rolę międzynarodowych instytucji finansowych tj. Bank Światowy, Regionalne Banki Rozwoju czy Międzynarodowy Fundusz Walutowy

Końcowym efektem kolejnego Szczytu Ziemi było podpisanie dokumentu pod nazwą „The Future We Want”³¹. Proponuje on m.in. znaczne rozszerzenie kompetencji Komisji Narodów Zjednoczonych do spraw Zrównoważonego Rozwoju lub jej zmianę w Radę Zrównoważonego Rozwoju przy ONZ, rozpoczęcie nowej inicjatywy Sustainable Energy for All. Dokument ten wysuwa także propozycję stworzenia listy Zrównoważonych Celów Rozwoju, które – na wzór Mileńskich Celów Rozwoju – miałyby zostać określone przez odpowiednie wskaźniki i osiągnięte do 2030 roku.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania można powiedzieć, iż **Koncepcja Zrównoważonego Rozwoju** jest ideą, która na przestrzeni czasu wciąż ewoluje i nieustannie przyczynia się do kształtowania współczesnych stosunków międzynarodowych oraz wprowadzania określonych regulacji do gospodarki światowej. Idea ta dała początek wielu procesom gospodarczym zachodzącym obecnie na rynkach europejskich, przyczyniła się do większej dbałości o losy kolejnych pokoleń i warunki ich egzystencji, odegrała niezwykle istotną rolę w kwestii

³⁰ <http://www.uncsd2012.org/rio20/isfd.html>, 10.06.2012.

³¹ http://www.uncsd2012.org/rio20/content/documents/370The%20Future%20We%20Want%2010Jan%20clean%20_no%20brackets.pdf.

zaangażowania się państw i społeczeństwa w szeroko rozumianą ochronę środowiska. Niewątpliwie najistotniejszym efektem wdrażania założeń opisanej koncepcji jest podpisanie przez państwa członkowskie ONZ porozumień i zadeklarowania się do realizacji celów i przestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju, które były efektem uczestnictwa w konferencjach ONZ na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju. Koncepcja Zrównoważonego Rozwoju przyczyniła się do globalnych zmian w kreowaniu polityki poszczególnych państw poprzez większe zaangażowanie w wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, ograniczenie poziomu zanieczyszczeń przemysłowych, zwiększoną dbałość o zachowanie zasobów naturalnych, przeciwdziałanie biedzie i ubóstwu oraz zwiększaniu zatrudnienia poprzez wprowadzanie zmian na rynkach pracy i wyrównywanie szans między klasami społecznymi w znajdowaniu pracy.

Bibliografia

Berdo J., *Zrównoważony rozwój w stronę życia w harmonii z przyrodą*, Earth conservation, Sopot 2006.

Ciechanowicz J., *Międzynarodowe Prawo Ochrony Środowiska*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1999.

Collados C, Duane T, *Natural capital and land quality of life*, "Ecological Economics", 1999, nr 30.

Daly H., *Sustainable development: definitions, principles, policies*. Invited address, „World Bank”, April 30. 2002.

Dzienniki Urzędowe WE 1998 L 204 z 21.07.1998 r.

Eko- Bałtyk, Lipiec/Sierpień 1999, nr 3/4 (64/65).

Estes R., *Towards sustainable development: from theory to praxis*, "Social Development Issues", 1993, nr 15.

Fiedor B., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H.BECK, Wrocław 2002.

Jeżowski P., *Ekonomia środowiska a ekonomia ekologiczna*, w: *Ochrona Środowiska i ekorozwój*, OW SGH, Warszawa 2000.

Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich do Parlamentu Europejskiego, *The World Summit on Sustainable Development one year on: implementing our commitments*, Bruksela, 23.12.2003

Mol A. P.J., *Boundless Biofuels? Between Environmental Sustainability and Vulnerability*, Journal Compilation 2007, European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis, October 2007, Vol 47, Number 4.

Norton B., Costanza R., Bishop R., *The evolution of preferences. Why "sovereign" preferences may not lead to sustainable policies and what to do about it*, "Ecological Economics", 1998, nr 24.

Poskrobko B., *Zarządzanie Środowiskiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.

Poskrobko B., Kozłowski S. (2005), *Zrównoważony Rozwój- wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Białystok –Warszawa 2005.

Rechul H., *Zasoby naturalne – jak blisko jest koniec dostępności*, „Wokół Energetyki”, kwiecień, 2004.

Stewen M., *The independence of allocation, distribution, scale and stability*, "Ecological Economics", 1998, nr 27.

Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 roku, Wytoczne dla resortów opracowujących strategię sektorowe, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, grudzień 1999.

Wilson E.O., *Przyszłość życia*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.

Wysokińska Z., Witkowska J., *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.

Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.

www.poznajemyonz.pl

<http://www.uncsd2012.org/rio20/7issues.html>

<http://www.uncsd2012.org/rio20/isfd.html>

http://www.uncsd2012.org/rio20/content/documents/370The%20Future%20We%20Want%2010Jan%20clean%20_no%20brackets.pdf